

Elementen van een nieuwe koers

Inleiding

Het Zuiderzeemuseum bevindt zich als rijksinstelling in een situatie waarin veel aan het veranderen is. Het principe van de terugtrekkende overheid, niet alleen voortkomend uit de noodzaak tot bezuinigen, maar ook feitelijk een goede zaak geacht, heeft natuurlijk consequenties voor het museum. Er zal zowel museaal inhoudelijk als wat betreft de kwaliteit van de museumorganisatie veel moeten veranderen, om de grotere zelfstandigheid waar te kunnen maken. Het museum zal bovendien meer dan voorheen voor eigen inkomsten moeten zorgen, en daarvoor commerciële professionaliteit opbouwen. Het doel van alle activiteiten die het museum de komende jaren zal ondernemen is dan ook het versterken van het 'museale produkt' en de organisatie om de weelde van de grotere zelfstandigheid te kunnen dragen.

Ik kan mij voorstellen dat sommigen deze ontwikkeling als een bedreiging ervaren; het risico, dat de commercie de cultuur zal verdringen is aanwezig. Wanneer wij echter vooropstellen dat dat in ieder geval niet mag gebeuren, dan ben ik ervan overtuigd dat door een zakelijker bedrijfsvoering ook het museale aan kracht kan winnen.

Van groot belang voor een bloeiende toekomst is de gunst van het publiek. Daaraan ontleent het museum een belangrijk deel van zijn legitimiteit. Deze gunst is onontbeerlijk voor een gezonde financiële basis, die verder investeren in cultuurbehoud mogelijk moet maken. De huidige bezoekersaantallen stellen teleur. Het museum heeft na enkele goede jaren na de opening van het openluchtmuseum de verrassing van het nieuwe verloren. Om het publiek blijvend te boeien zal de presentatie van tijd tot tijd vernieuwd moeten worden. Een moeilijke opgave met de steeds krappere wordende budgetten!

Er is gezocht naar een mogelijkheid om met gelijkblijvende middelen toch ruimte vrij te maken voor het realiseren van een aantrekkelijker museaal aanbod. Dit heeft geleid tot de

beslissing om het binnenmuseum enkele jaren te sluiten. Dit maakt het mogelijk om menskracht en middelen voor het openluchtmuseum in te zetten.

Een betere presentatie zal de bezoekersaantallen gunstig beïnvloeden en op deze wijze ontstaat een klimaat waarin het gemakkelijker zal zijn om dat deel van vernieuwing van het binnenmuseum waarvoor nog geen middelen zijn gevonden gefinancierd te krijgen.

Hoe de vernieuwing van het binnenmuseum gedacht is, en wat nu de verbeterde presentatie in het openluchtmuseum inhoudt, wordt in de volgende hoofdstukken beschreven.

Vernieuwing binnenmuseum

De vernieuwing betreft de herinrichting van de huidige tentoonstellingsruimten, het in gebruik nemen van het West-Indisch Pakhuis, het restaureren van de Erwtenkamer, het vergroten van de schepenhof, en het aanbrengen van technische voorzieningen ten behoeve van de klimaatbeheersing. Deze zaken zullen gefaseerd uitgevoerd kunnen worden. De huidige zalen en het West-Indisch Pakhuis zullen als eerste weer opengesteld worden.

Bij de herinrichting wordt gestreefd naar een historisch logische opbouw, en een presentatiewijze, die informatieoverdracht centraal stelt. Dit levert de volgende uitgangspunten op:

MUSEAAL INHOUDELIJK

Aandachtveld van het Zuiderzeemuseum is de geschiedenis van het Zuiderzeegebied in al zijn facetten: landschappelijk, sociaal, economisch, politiek en kunsthistorisch. Deze geschiedenis vangt aan met het begin van de Zuiderzee, en eindigt in 1932, wanneer de Zuiderzee feitelijk ophoudt te bestaan.

In het binnenmuseum zal deze gehele geschiedenis aan de orde gesteld worden (het openluchtmuseum is een sterk gedetailleerd onderdeel van de Zuiderzee geschiedenis: de 19de-eeuwse visserijcultuur).

De Hanze-tijd wordt als beginperiode gekozen van de museale presentatie, omdat het de vroegste periode is, waaruit we nu nog materiële resten tegenkomen.

De afbakening 1932 is geen harde grens: ontwikkelingen in de huidige tijd, die rechtstreeks verband houden met het vroegere bestaan van de Zuiderzee zullen ook aandacht kunnen krijgen.

Bovengenoemde periode is onder te verdelen in een aantal tijdperken waarin de Zuiderzee steeds een wisselende rol speelde; het Zuiderzeegebied had de ene keer een internationale betekenis en de andere keer alleen een lokale: de Hanze-tijd (Europees), de Gouden Eeuw (wereldomvattend), de 19de eeuw (regionaal), de periode van de Afsluiting en inpoldering (nationaal).

G. E. B. Bosch-May

De geschiedenis van het Zuiderzegebied is te omvangrijk en te complex om in één samenvattend, chronologisch verhaal gevat te worden. Daarom zal deze geschiedenis moeten worden gepresenteerd in een aantal thema's, die ieder een verschillende periode bestrijken, bijvoorbeeld de handel met het Oostzegebied (Hanze), de Verenigde Oostindische Compagnie en de Westindische Compagnie (en het walbedrijf als gevolg van deze handelsactiviteiten), de walvisvangst vanuit het Zuiderzegebied, de visserij op de Zuiderzee, de strijd tegen het water uitmondend in waterstaatkundige werken.

PRESENTATIEWIJZEN

De geschiedenis van het Zuiderzegebied zal zodanig worden gepresenteerd dat deze voor het algemene publiek toegankelijk en aantrekkelijk is, gebruikmakend van theatrale, filmische en interactieve overdrachtsmethoden, en gegroepeerd rond tot de verbeelding sprekende thema's. Dit uitgangspunt houdt tevens in dat waar mogelijk de bestaande historische architectuur van het binnenmuseum wordt benut. Daarnaast moeten ook andere publieksgroepen worden bediend. Voor het 'reguliere' museumpubliek zullen tentoonstellingen worden georganiseerd, die meer een specialistisch en objectgericht karakter dragen en vooral uit de eigen collectie samengesteld worden.

Voor de echt geïnteresseerde bezoekers moet de mogelijkheid worden geboden nader op onderwerpen in te gaan. Behalve door het aanbieden van schriftelijke informatie in de vorm van brochures en catalogi kan dat door het inrichten van een informatiecentrum, waarin onder meer een bibliotheek en een topografische atlas moeten worden ondergebracht. Voor bezoekers met leer- en oogmerken tenslotte (waaronder scholen) zal er studiemateriaal komen en een ruimte voor lessen, lezingen en workshops.

Bij de herinrichting wordt uitgegaan van een grote mate van flexibiliteit en een regelmatig wisselend aanbod. Dit is noodzakelijk om verschillende onderdelen van de museumcollectie aan bod te kunnen laten komen, in te kunnen spelen op nieuwe wetenschappelijke inzichten of actuele ontwikkelingen, aandacht te kunnen besteden aan onderwerpen die niet uit de eigen collectie samengesteld kunnen worden en herhalingsbezoek te stimuleren. Er zal een evenwicht moeten worden gevonden tussen vast en wisselend aanbod.

Er zal een zodanige route door het museum ontworpen worden, dat alle elementen van de presentatie en de algemene publiekvoorzieningen zoals informatiebalie, garderobe, toiletten, winkel en restaurant in een logische volgorde ten opzichte van elkaar hun plaats vinden.

Bovendien moet rekening gehouden worden met een gefaseerde heropenstelling.

De kostbare onderdelen van de herinrichting (zoals de restauratie van het pand Erwtenkamer,

en de uitbreiding van de schepenhallen) mogen een eerdere openstelling van het heringerichte bestaande complex niet tegenhouden. Er zal dan wel gezorgd moeten worden voor een gemakkelijke verbinding tussen het West-Indisch Pakhuis en het nu in gebruik zijnde complex. Bij de presentatie van de Zuiderzeegeschiedenis zal rekening worden gehouden met een differentiatie in presentatiewijzen, waarbij er verschillende niveaus van toegankelijkheid ontstaan, er op verschillende niveaus informatie aangeboden wordt. Belangrijk is, dat de geschiedenis niet op een afstand blijft, maar 'inleefbaar' aangeboden wordt. Hierbij is film een zeer waardevol medium. Maar ook opstellingen waarbij het publiek op een of andere wijze betrokken wordt zijn belangrijk.

Expositieplan openluchtmuseum

MUSEAAL INHOUDELIJK

In het openluchtmuseum wordt een beeld gegeven van de cultuur van de 19de-eeuwse leefgemeenschappen rond de Zuiderzee. Kenmerk van deze gemeenschappen was, dat zij leefden 'van het water'. Visserij en scheepvaart (transport en handel) waren de primaire bronnen van bestaan. Dit maritieme karakter van de cultuur heeft in de huidige opzet van het museum nog onvoldoende aandacht gekregen, zowel wat de immateriële als wat de materiële cultuur betreft. Aan de wooncultuur en woonomgeving is veel aandacht geschonken. De stedenbouwkundige structuur is een samensmelting van structuren die rond de Zuiderzee werden aangetroffen. Het is jammer dat het water niet in open verbinding met het buitenwater staat – een sluis zou deze tekortkoming in de uitvoering kunnen verhelpen. Dit moet uiteraard een museale sluis worden. Dit zou het in- en uitvaren mogelijk maken en zo de vroegere werkelijkheid beter benaderen. Het is tevens wenselijk de buitendijkse afmeermogelijkheid uit te breiden, zodat alle scheepstypen in hun natuurlijke omgeving getoond kunnen worden.

De woningen, die hun plaats op het terrein gevonden hebben geven een vrij volledig beeld van de voorkomende architectuur. Alleen de bebouwing van de zuid-wal is niet vertegenwoordigd. Enkele gebruiksgebouwen, behorend bij het landgebeuren, zijn wel verworven, maar nog niet herbouwd: een school, en een gemeentehuis.

De presentatie in de panden zijn vooral topografisch of biografisch van aard: ze vertellen iets over een bepaalde plaats, een bepaalde familie of een bepaald ambacht. Ze vertellen geen verhaal, maar geven een overzicht van de objecten, die in die plaats of in dat gezin gebruikt werden. Deze benadering is wetenschappelijk gezien onvolledig: de informatie beperkt zich tot incidenten; onderliggende structuren en relaties worden niet zichtbaar. Ook is de methode in de tijd beperkt. Verder teruggaan dan 1925 is

nauwelijks mogelijk. Informatie over de 19de-eeuwse situatie is zeer beperkt. Het spectrum zou aan twee zijden uitgebreid moeten worden: wetenschappelijk interessanter en emotioneel aantrekkelijker.

Voor wat betreft de wetenschappelijke onderbouwing van de presentaties zal nader onderzoek noodzakelijk zijn.

Economische, sociale, politieke en culturele aspecten moeten aandacht krijgen. Toch is het mogelijk enkele algemene uitgangspunten te formuleren: deze vissersgemeenschappen leefden tamelijk geïsoleerd van elkaar, hadden over water meer contacten met anderen dan over land. Zij waren afhankelijk van de natuur. Religieus gevoel was sterk ontwikkeld. Het waren gemeenschappen van kleine zelfstandigen.

De onafhankelijkheid van autoriteiten was groot. Zowel de saamhorigheid als de sociale controle binnen de gemeenschappen waren aanzienlijk. De gemeenschappen bestonden voor een deel van de tijd voornamelijk uit vrouwen. Er was een eenzijdige economische structuur: men leefde allemaal van hetzelfde.

De relatie met de complexere voorliggende periode is interessant (bijvoorbeeld Enkhuizen), maar ook de relatie met een latere monocultuur (bijvoorbeeld Urk, Volendam).

Deze grote lijnen moeten uitgewerkt worden in thema's, die uit het leven gegrepen zijn, zoals situaties uit het arbeidsleven, gezinsleven of gemeenschapsleven, huwelijk, geboorte, ziekte, feest, bijgeloof en reizen.

Er zal bij de presentatiewijze steeds rekening gehouden worden met de informatiebehoefte en de hoeveelheid voorkennis van de diverse bezoekerscategorieën. Alle presentaties moeten daarom gelaagd zijn: stoelen op gedegen studie, die ook in begeleidend schriftelijk materiaal of lespakketten is terug te vinden, maar emotioneel toegankelijk.

Kern van de presentatiewijze is de inscenering van een gebeurtenis in een historisch verantwoord context. De gebeurtenis moet voor zich spreken, de bijbehorende voorwerpen/objekten krijgen betekenis dankzij de inscenering.

De verder geïnteresseerde bezoeker kan zich via begeleidend schriftelijk of audiovisueel materiaal in achtergronden verdiepen.

Er zijn lespakketten voor scholen.

Onder inscenering wordt verstaan: de in scene gezette historische gebeurtenis, bijvoorbeeld via theater, beelden (poppen), of decors. De methode is afgeleid van die van de Franse historische school van de 'Annales', die via de 'histoire humaine' de grote geschiedenis tot leven wekt en begrijpelijk maakt. Als wetenschappelijke methode zeer vruchtbaar, maar ook als didactisch principe.

Een andere mogelijkheid tot informatie-overdracht biedt de interactieve expositie. Hiermede wordt bedoeld een verzameling van voorwerpen in een historische context, die door het publiek gebruikt kan worden.

Voor kinderen betekent dit, deel hebben aan de manier van leven uit vroeger tijden door te doen zoals men toen deed (kleden dragen, in bedsteden liggen, varen, dieren verzorgen), voor volwassenen kan het betekenen het aanleren van bepaalde vaardigheden (scheepsrestauraties, woonhuisrestauraties en schilderen).

Om de collectie hiermee niet te verspelen zal er met replica's (of met eigen voorwerpen van het publiek) gewerkt moeten worden.

De 'gewone' object-gerichte tentoonstelling is natuurlijk nog steeds een interessant medium. De collectie scheepsmodellen, sieraden, meubilair, speelgoed, textiel en aardewerk, behorend bij de 19de-eeuwse visserijcultuur leent zich hier goed voor.

Het openluchtmuseum is als geheel ook alle aandacht waard. De stedenbouwkundige, architectonische en landschappelijke bijzonderheden kunnen in diverse studieroutes toegelicht worden.

Organisatievernieuwing

Binnen de organisatie zal een proces van verandering op gang moeten komen om aan alle nieuwe verplichtingen te kunnen voldoen. De noodzaak van het genereren van eigen inkomsten, en de wettelijke mogelijkheid om dat te doen, vraagt om professionele marketingkennis. Ook zal de relatie met de mantelorganisatie veranderen; een integratie wordt nagestreefd, met het doel de revenuën van commerciële activiteiten binnen de museumorganisatie te houden.

De grotere nadruk op commerciële vaardigheden zal op termijn de samenstelling van de museumstaf beïnvloeden. Er zal worden gestreefd om door middel van bijscholing een deel van deze behoefte te dekken.

Er zal ook een zwaardere claim komen te rusten op de produktie-capaciteit van het museum. Er zullen veel meer dan voorheen tijdelijke exposities gerealiseerd moeten worden. Ook de behoefte aan wetenschappelijke ondersteuning bij de voorbereiding van exposities zal toenemen. De delegatie van taken door het ministerie naar het museum op het gebied van personeel en financieel beheer zal versterking van de staf nodig maken.

Een organisatie in verandering is geen omgeving met veel zekerheden. De onvermijdelijk hieruit voortvloeiende onrust onder medewerkers zal een punt van extra zorg zijn. Het perspectief van een Zuiderzeemuseum, dat volop in de publieke belangstelling staat, waar het publiek op een vernieuwende manier in staat gesteld wordt de geschiedenis mee te beleven, en waar het aanvullen van de collectie doorgang kan vinden, is alle extra inspanning meer dan waard.

GEEKE BOSCH-MAY
directeur